

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
ROZDZIAŁ I: Religia i religijność z perspektywy teoretycznej oraz empirycznej	19
1.1. Pojęcie religii w literaturze naukowej	19
1.2. Typologie religijności i jej parametry	24
1.3. Funkcje religii w życiu jednostki i społeczeństwa	29
1.4. Współczesne przemiany religijności w rodzinie polskiej w świetle rezultatów dotychczasowych badań empirycznych	31
ROZDZIAŁ II: Rodzina jako kategoria społeczno-pedagogiczna	41
2.1. Definicje i typologie rodziny	41
2.2. Polska rodzina współczesna – kierunki przemian	46
2.3. Modelowe koncepcje małżeństwa i rodziny	52
2.3.1. Model małżeństwa i rodziny w świetle obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego	53
2.3.2. Model małżeństwa i rodziny w świetle polskiego piśmiennictwa naukowego orientacji katolickiej	75
ROZDZIAŁ III: Znaczenie wychowania religijnego w rodzinie	83
3.1. Rodzina jako miejsce socjalizacji religijnej młodego pokolenia	83
3.2. Modelowe koncepcje wychowania religijnego w rodzinie	87
3.2.1. Model wychowania religijnego w rodzinie w świetle obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego ..	91
3.2.2. Model wychowania religijnego w rodzinie w świetle polskiego piśmiennictwa naukowego orientacji katolickiej	102
3.3. Rezultaty dociekań teoretycznych nad wychowaniem religijnym	114
ROZDZIAŁ IV: Ogólne założenia badań fenomenograficznych	121
4.1. Teoretyczne ramy badań własnych	121
4.2. Fenomenograficzna perspektywa	125
4.3. Procedury badawcze	130

ROZDZIAŁ V: Prezentacja wyników badań fenomenograficznych	135
5.1. Wychowanie religijne – perspektywa kontekstualna	135
5.2. Kulturowe znaczenia Kościoła rzymskokatolickiego	137
5.3. Identyfikacje postrzegania zasad małżeństwa i rodziny	141
5.4. Rekonstrukcja mapy znaczeń wychowania religijnego	157
5.4.1. Świadczenie wiary	158
5.4.2. Przygotowanie do życia	160
5.4.3. Proces	161
5.4.4. Prawo dane i zadane	162
5.5. Pochodzenie wiedzy religijnej	164
5.6. Związek między celami a uzyskanymi wynikami	166
5.7. Płeć w kontekście wychowania religijnego	167
5.8. Wychowanie religijne a wyzwania współczesności	169
ROZDZIAŁ VI: Świadomościowy wymiar wychowania religijnego	173
6.1. Granice reprezentacji wychowania religijnego	173
6.2. Interpretacja wyników badań empirycznych a model wychowania religijnego postulowany w świetle obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego	179
6.2.1. Zakresy rozumienia wychowania religijnego zbieżne z modelem postulowanym w świetle obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego	181
6.2.2. Zakresy rozumienia wychowania religijnego rozbieżne z modelem postulowanym w świetle obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego	186
Zakończenie	189
Aneks	195
Bibliografia	197
Summary: Church Doctrine and Everyday Life: A Phenomenographical Study of Religious Education in the Family	215

WSTĘP

W ciągu ostatniego wieku instytucja rodziny uległa zasadniczym przekształceniom. Przeobrażenia widoczne są na wielu płaszczyznach, między innymi w liczebnym ograniczeniu członków rodziny, jak i w zasadzie zamieszkiwania (przejście od patrylokalności i matrylokalności do coraz większej neolokalności), czy też w posługiwaniu się autorytetem (przejście od tradycyjnego patriarchy do egalitaryzmu)¹. Ponadto pojawiły się nieznane wcześniej formy życia małżeńsko-rodzinnego. W tym zakresie literatura przedmiotu wskazuje na problematykę niezamężnej kohabitacji, życia w samotności, jak również monoparentalności.

Liczne analizy naukowe łączą problematykę przekształceń współczesnego modelu rodziny z przemianami zachodzącymi w obszarze religijności. Dlatego też pojawiają się prace, w których opisuje się aktualny stan religijności Polek i Polaków. Inni badacze/badaczki w perspektywie historycznej analizują ujawniające się przemiany w zakresie życia religijnego. Pojawiają się również opracowania, w których próbuje się poznać korelację pomiędzy religijnością a innymi zjawiskami społecznymi.

Mając na uwadze opisane powyżej konteksty, jak również pamiętając o nowych problemach wynikających ze współczesnych przeobrażeń rodziny polskiej, w niniejszej książce spróbujemy poznać naturę zjawiska, jakim jest wychowanie religijne mające miejsce w domu, w którym rodzice

---

¹ Zob.: J. Żebrowski, *Współczesne przeobrażenia w funkcjonowaniu rodziny polskiej*, [w:] J. Żebrowski (red.), *Rodzina polska na przełomie wieków*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2001, s. 15–24; A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005; M. Ziemska (red.), *Rodzina współczesna*, Wydawnictwo UW, Warszawa 2001; M. Dębski, *Przemiany współczesnej rodziny polskiej w ponowoczesnym świecie*, [w:] M. Dębski (red.), *Przemoc w rodzinie. Między teorią a praktyką*, Stowarzyszenie na Rzecz Bezdolnych Dom Modlitwy „Agape”, Nowy Staw 2008, s. 15–28; J. Baniak, *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży gimnazjalnej na tle kryzysu jej tożsamości osobowej. Studium socjologiczne*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2010, s. 97–125.

reprezentują orientację katolicką. Przyjęcie takiego obszaru badawczego motywowane jest kilkoma czynnikami. Po pierwsze, Kościół rzymskokatolicki jest największą w Polsce wspólnotą religijną², a także – co jest istotne z perspektywy problemów badawczych przyjętych w książce – Kościół ten dąży do tego, aby podstawowe wartości i normy zintegrować właśnie w instytucji małżeństwa oraz rodziny³.

Badania przeprowadzone w Polsce potwierdzają, że duża część katolików i katoliczek nie potrafi poprawnie określić (a więc w zgodzie z doktryną) czym dokładnie jest Kościół oraz na czym polega jego działalność⁴. Opisana sytuacja wpływa na sposoby pojmowania funkcji wychowania religijnego w rodzinie, które na obecną chwilę można określić jako problematyczne. Badania empiryczne przygotowane w ramach niniejszego opracowania wydają się tym bardziej uprawnione, gdyż odnoszą się do świadomości społecznej, której poznanie jest kluczowym etapem

---

² O znaczeniu Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce świadczą badania potwierdzające dane, zgodnie z którymi około 93–94% Polaków i Polek w swoich deklaracjach przyznaje się do przynależności do tej wspólnoty: Zob. L. Adamczuk, *Kościół katolicki w Polsce i na świecie*, [w:] L. Adamczuk, W. Zdaniewicz (red.), *Kościół katolicki w Polsce 1918–1990. Rocznik statystyczny*, GUS – Zakład Socjologii Religii SAC, Warszawa 1991; J. Mariański, *Religia i Kościół w społeczeństwie pluralistycznym. Polska lat dziewięćdziesiątych*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1993, s. 71–104; I. Borowik, *Pluralizm jako cecha przemian religijnych w kontekście transformacji w Polsce*, [w:] I. Borowik, T. Doktor, *Pluralizm religijny i moralny w Polsce. Raport z badań*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2001, s. 23–25.

³ W swej doktrynie religia chrześcijańska określa dosyć szczegółowo model człowieka, a także model poprawnych stosunków międzyludzkich. Por. J. Mariański, *Religijność społeczeństwa polskiego w perspektywie europejskiej. Próba syntezy socjologicznej*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2004, s. 342–361.

⁴ Należy tutaj wspomnieć także o kwestii ustroju Kościoła. W tym zakresie ujawnia się działalność tzw. Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, do którego należą: papież oraz biskupi ze swoimi pomocnikami, kapłanami oraz diakonami. Centralną postacią w perspektywie wychowawczej prezentowanej przez Kościół rzymskokatolicki jest Jezus Chrystus. Jak zauważa H. Tincq, „Wszelkie porównania ze znanymi nam ustrojami politycznymi są błędne i bezpodstawne. Kościół katolików nie jest ani autorytarną teokracją, nieuznającą wolności i praw wiernych, ani dziedziczną lub konstytucyjną monarchią. Tym bardziej nie jest demokracją gwarantującą równość wszystkich obywateli. Jest monarchią absolutną wywodzącą się z Prawa Bożego, choć elekcyjną, władza jej suwerena – papieża – pochodzi tylko od niego samego”. H. Tincq, *Katolicy*, przeł. B. Różycka-Zarycka, Nadir-Media Lazar, Warszawa 2010, s. 93; Zob. M. Dzidek, *Miejsce i rola polskiego Kościoła katolickiego w życiu publicznym. Zarys relacji między państwem, Kościołem i społeczeństwem*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 2007, s. 9–74; P. Załęcki, *Między triumfalizmem a poczuciem zagrożenia. Kościół rzymskokatolicki w Polsce współczesnej w oczach swych przedstawicieli. Studium socjologiczne*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2001; Z. Nosowski, *Czy Polska jest (jeszcze) krajem katolickim?*, „Więź” 2003, nr 5(535), s. 39–53.

w analizie przeobrażeń w zakresie religii oraz religijności polskich rodzin. Rekonstrukcja tego typu poszerza naszą wiedzę na temat modeli, jakimi posługują się ludzie w codziennym życiu, a więc również wtedy gdy organizują edukację religijną własnych dzieci. Użyteczność tak skonstruowanej strategii badawczej polega przede wszystkim na możliwości poznania szczególnych problemów związanych z potrzebami człowieka, mianowicie takich, które ujawniają się na płaszczyźnie duchowej. Zrozumienie tego obszaru życia pozwoli nam odnieść się do szerszej perspektywy związanej z przeobrażeniami współczesnej rodziny⁵.

Przedmiotem badań w tej publikacji jest wychowanie religijne w rodzinach, w których rodzice reprezentują orientację katolicką. Sformułowane zostały cztery cele poznawcze: 1) Rekonstrukcja mapy znaczeń przypisywanych wychowaniu religijnemu; 2) Poznanie oraz określenie modelu małżeństwa i rodziny w świetle obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego oraz polskiego piśmiennictwa naukowego orientacji katolickiej; 3) Poznanie modelu wychowania religijnego w świetle obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego oraz polskiego piśmiennictwa naukowego orientacji katolickiej; 4) Konfrontacja modelu wychowania religijnego, ujawnionego poprzez analizę obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego (wersja doktrynalna), z rozumieniem wychowania religijnego przez rodziców reprezentujących orientację katolicką (wersja potoczna)⁶.

Główny problem badawczy książki przyjmuje postać pytania: W jaki sposób rodzice reprezentujący orientację katolicką pojmują funkcję wychowania religijnego w rodzinie? (pytanie nr 1). W omawianej problematyce nasuwa się kilkanaście pytań badawczych⁷. W jaki sposób Kościół rzymskokatolicki przejawia się w świadomości społecznej? (pytanie nr 2). W jakim zakresie rodzice zorientowani są w problematyce nauczania Kościoła? (pytanie nr 3). W jaki sposób małżeństwo i rodzina postrzegane są przez badane osoby? (pytanie nr 4). Czy do współczesnego społeczeństwa może nadal przenikać model małżeństwa i rodziny zgodny z nauką Kościoła rzymskokatolickiego? (pytanie nr 5). Jakie znaczenia i sensy przypisują rodzice

---

⁵ Zob. C. Rogowski, *Pedagogika religii. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 2011, s. 235–316, 361–381.

⁶ Celem tego przedsięwzięcia badawczego jest dokonanie porównania logicznego (a nie wartościującego).

⁷ W celu ścisłego określenia płaszczyzny badawczej niniejszej książki wskazane pytania nawiązują do kolejnych pytań sformułowanych w kwestionariuszu wywiadu użytego w dalszej części pracy do analizy fenomenograficznej.

wychowaniu religijnemu? (pytanie nr 6). Czy pojmowane przez rodziców cele i zadania wychowawcze są zbieżne z modelem wychowania religijnego postulowanego w świetle obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego? (pytanie nr 7). Na ile w dzisiejszej rodzinie realizowana jest funkcja wychowania religijnego? (pytanie nr 8). W jaki sposób pogłębiania jest wiedza religijna rodziców? (pytanie nr 9). Skąd rodzice reprezentujący orientację katolicką mogą czerpać pomoc w wychowaniu religijnym swoich dzieci? (pytanie nr 10). Jakie znaczenie mają dla rodziców efekty uzyskane w ramach prowadzonego w domu wychowania religijnego? (pytanie nr 11). Jak rodzice postrzegają kategorię płci w kontekście wychowania religijnego? (pytanie nr 12). W jaki sposób rodzice postrzegają wpływ współczesnych przeobrażeń społeczno-kulturowych na wychowanie religijne dzieci i młodzieży? (pytanie nr 13).

Projekt badawczy został osadzony w perspektywie fenomenograficznej. Przyjęcie jakościowej strategii badań wydaje się zasadne z kilku powodów. Ramy konceptualne zastosowanej metody wskazują, że przedmiotem tego typu badań mogą być dane świadomości, zakorzenione w świecie życia codziennego (*Lebenswelt*). Tak więc cel badań dotyczy interpretacji danych wywiedzionych bezpośrednio z doświadczenia respondentek i respondentów (rodziców). Po drugie, akcent zostaje położony na rozpoznanie znaczeń, które ludzie przypisują określonym zjawiskom, zdarzeniom i procesom wywiedzionym z ich własnej codzienności. Perspektywa interpretacyjna jest zwrócona ku takim kategoriom jak rozumienie oraz odczuwanie. Wywiadu udzieliło dwadzieścia osób w wieku od 40 do 59 lat. Badaniami objęte zostały małżeństwa sakramentalne Kościoła rzymskokatolickiego, które posiadają pełnoletnie już potomstwo. Przyjęcie takiego wskaźnika umożliwiło wyłączenie z zakresu badań okresu kryzysu tożsamości występującego podczas dorastania dzieci i zwrócenie uwagi na rezultaty osiągnięte przez te małżeństwa na etapie stabilizacji życiowej. Sytuacja tego typu pozwoliła rodzicom na przeprowadzenie pogłębionej refleksji, podczas której byli oni w stanie konstruować konkretne wnioski. Ogólna charakterystyka respondentek i respondentów uwzględnia dane pochodzące ze zmiennych społeczno-demograficznych, jakimi są typ członkostwa oraz płeć.

Zasadniczą strukturę książki tworzy sześć rozdziałów. Pierwszy rozdział ma charakter czysto definicyjny. Opisano w nim kluczowe dla pracy pojęcia, takie jak religia i religijność. Część ta stanowi próbę zaprezentowania istniejących już definicji interesujących nas pojęć, a także zwraca uwagę na ich typologizację w ujęciu Petera L. Bergera oraz Thomasa Luckmanna. Po zaprezentowaniu definicyjnych ujęć religii uwagę zwrócono na jej

empiryczny wymiar. W tym celu posłużono się pojęciem religijności, która jako pochodna religii przejawia się w konkretnych zachowaniach i postawach ludzkich. W dalszej części rozdziału pierwszego podjęto rozważania nad problematyką funkcji, jaką religia pełni w życiu jednostki. W tym zakresie przedstawiono rezultaty dotychczasowych badań związanych z tematem przeobrażeń religijności społeczeństwa polskiego.

Rozdział drugi w całości poświęcono problematyce rodziny. Nie bez znaczenia pozostają przeobrażenia współczesnej rodziny, w związku z tym w sposób szczegółowy zaprezentowano problematykę związaną z przemianami modelu rodziny tradycyjnej, ze szczególnym uwzględnieniem roli kobiety w rodzinie. Podstawowym celem tej części pracy jest poznanie i przedstawienie modelowych koncepcji rodziny w ujęciu katolickim. Zostały one opracowane dzięki analizie obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego, jak również polskiego piśmiennictwa naukowego orientacji katolickiej⁸.

Rozdział trzeci stanowi wprowadzenie do problematyki wychowania religijnego. Służyć temu będą opisy najważniejszych celów oraz cech omawianego procesu. Wytyczne w tym zakresie opracowano na podstawie obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego oraz polskiego piśmiennictwa naukowego orientacji katolickiej. Zebrany w tym rozdziale materiał badawczy posłużył w dalszej kolejności do przeprowadzenia konfrontacji pomiędzy modelem wychowania religijnego, postulowanego przez obowiązujące dokumenty Kościoła rzymskokatolickiego, a jego rozumieniem przez rodziców utożsamiających się z katolicyzmem.

W rozdziale czwartym zaprezentowano zagadnienia metodologiczne przeprowadzonych badań własnych. W dalszej kolejności omówiono założenia oraz procedury badań fenomenograficznych. Przyjęta została perspektywa metodologiczna będąca efektem kooperacji trzech czynników: przedmiotu badań, wytyczonych problemów badawczych oraz celów poznawczych.

---

⁸ Należy tutaj zaznaczyć, że na potrzeby niniejszej publikacji przyjmuje się definicję modelu rodziny opracowaną przez F. Adamskiego, wedle którego jest to „[...] sfera określonych prawidłowości w zakresie zachowań małżeńsko-rodzinnych i wyobrażeń postulujących te zachowania. [...] Zadaniem tak rozumianego modelu jest wywołanie określonego – pożądanego z punktu widzenia np. państwa czy Kościoła – rodzaju postępowania i dostarczenie kryterium wartościowania i oceny ludzkich zachowań”. F. Adamski, *Małżeństwo i rodzina. Analizy socjologiczne*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1980, s. 7–8. Jak zauważa A. Kłoskowska, modele rodziny powinniśmy postrzegać jako wartości deklarowane. Zob. A. Kłoskowska, *Wzory i modele w socjologicznych badaniach rodziny*, „Studia Socjologiczne” 1962, nr 2, s. 44–45.

Rozdział piąty poświęcono prezentacji wyników badań własnych. Rozważania podjęte w tym rozdziale rozpoczynają się od zaprezentowania sposobów postrzegania Kościoła rzymskokatolickiego przez badanych, a także od próby identyfikacji sposobu, w jaki badani rozumieją zasady małżeństwa i rodziny przyjmowane przez swój Kościół. Dokonano również rekonstrukcji znaczenia funkcji religii w codziennym życiu rodziny. W dalszym postępowaniu badawczym przejdziemy już do właściwego rozpoznania fenomenograficznego, którego celem będzie poznanie istoty wychowania religijnego dokonującego się w domu rodzinnym. Proponowany sposób postępowania obejmuje również działania służące identyfikacji postrzegania płci w perspektywie wychowania religijnego. Badania poszerzono także o zagadnienia związane z ustaleniem stosunku rodziców do uzyskanych efektów wychowawczych oraz podjęto próbę identyfikacji znaczeń i sensów przypisywanych uwarunkowaniom społeczno-kulturowym.

Rozdział szósty stanowi swoistą systematyzację wyników badań. Mamy tutaj do czynienia z próbą określenia świadomościowego wymiaru wychowania religijnego, co poczyniono poprzez ustalenie granic reprezentacji omawianego fenomenu. Czytelnik będzie mógł w tej części książki prześledzić, przygotowane w postaci punktów, zbieżne oraz rozbieżne zakresy rozumienia wychowania religijnego, ujawnione w ramach analizy fenomenograficznej. Tego typu zabieg związany jest z interpretacją rezultatów badań empirycznych względem obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego.

Zastosowanie metody fenomenograficznej umożliwiło interpretację materiału badawczego w świetle koncepcji typów idealnych Maxa Webera. W tak określonej perspektywie poznawczej istota problemu dotyczy poznania czynników, które wpływają na pojawienie się odchylenia w zakresie badanego fenomenu względem typu idealnego. Postrzegamy tutaj rozumienie interpretacyjne jako metodę badawczą, natomiast typ idealny staje się w tym zakresie narzędziem służącym weryfikacji wyników poznania⁹. Rozpoznanie zmierza zatem do ulokowania omawianego fenomenu w kontekście, a działanie tego typu wydaje się być interesujące oraz zasadne z racji możliwości pozyskania danych, dzięki którym zrozumienie pewnego fragmentu rzeczywistości umożliwi podjęcie działań skierowanych również ku innym problemom społeczno-kulturowym. Podsumowując ten wątek podkreślimy, że w niniejszej książce mamy do

---

⁹ Zob. C. J. Olbromski, „*Verstehende Soziologie*” Maxa Webera. Konteksty filozoficzne i inspiracje, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 2003, s. 39.

czynienia z sytuacją badawczą, w ramach której zadanie analityczne polega na zrekonstruowaniu sposobów rozumienia fenomenu wychowania religijnego w rodzinie, co z kolei pozwala spojrzeć na rzeczywistość społeczną z perspektywy jej uczestnika/uczestniczki¹⁰.

Wiedza na temat małżeństwa i rodziny jest obszerna, szczególnie w zakresie socjologii, pedagogiki oraz psychologii. Jednocześnie wielu badaczy podkreśla braki w literaturze naukowej w odniesieniu do konkretnych obszarów badań teoretycznych oraz empirycznych¹¹. Obecnie ogólną prawidłowością staje się intensyfikacja działań przygotowujących młodzież do życia zawodowego, na uboczu pozostawia się natomiast tak ważne kwestie, jak przygotowanie młodych ludzi do życia w małżeństwie i rodzinie. Należy zatem szczególnie skoncentrować się na przybliżeniu natury owego związku. Można to uczynić między innymi poprzez dokonanie dokładnej analizy istniejących modeli małżeństwa i rodziny oraz obowiązujących w ich zakresie ram konceptualnych. Tak też ma to miejsce w niniejszym opracowaniu.

Zasadność podejmowania badań z zakresu wychowania religijnego wydaje się uzasadniona z kilku powodów. Należy zwrócić uwagę, że ogólnie rozumiane zagadnienia dotyczące religii i religijności są rozpatrywane najczęściej w perspektywie socjologicznej oraz psychologicznej. Badania tego typu prowadzone są przez ośrodki kościelne oraz świeckie, a ich głównym celem jest poznanie odnoszenia się ludzi do religii, wiary, instytucji religijnych, a także do ich przedstawicieli. Badania podejmowane w tych dziedzinach dotyczą najczęściej ilościowych aspektów zachowań społeczno-religijnych, natomiast wątki tematyczne związane są między innymi z analizą podstawowych wymiarów religijności oraz badaniem wspólnot i instytucji religijnych. Eksploruje się również związki zachodzące pomiędzy religią a innymi dziedzinami ludzkiej aktywności¹².

Wybrana metoda wydaje się być zasadna również przy uwzględnieniu kontekstu pluralizmu codziennych doświadczeń człowieka. Jak zauważa

---

¹⁰ Por. T. Pilch, T. Bauman, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001, s. 303–307.

¹¹ Por. F. Adamski, *Małżeństwo i rodzina – instytucja społeczna i wspólnota miłości*, [w:] F. Adamski (red.), *Miłość, małżeństwo, rodzina*, Wydawnictwo „Petrus”, Kraków 2009, s. 9.

¹² Sytuacja badawcza wygląda zupełnie inaczej w strategiach jakościowych, w których perspektywa interpretacyjna kieruje się w stronę poszukiwania związków przyczynowych oraz zależności. Podstawowym celem badawczym jest więc rozumienie zjawiska i podjęcie próby jego wytłumaczenia.

Teresa Hołówka, obecnie rzeczywistość wymaga umiejętności przekraczania kategorii zdrowego rozsądku¹³. Ważne jest zatem zwrócenie uwagi na to, co jest dla nas zrozumiałe samo przez się. Tak funkcjonujące reguły są niezwykle trudne do uchwycenia z racji swojego zakorzenienia się. Badania fenomenograficzne stanowią ważny wkład w poznanie różnych obszarów codziennego życia. Wnioski wywiedzione z przeprowadzonej analizy badawczej mogą posłużyć jako pomoc metodyczna, gdyż przyjęta perspektywa dostarcza dogodnych schematów do prób poznania cech, rys i ram konceptualnych wychowania religijnego dokonującego się w środowisku rodzinnym.

Rezultaty dociekań teoretycznych (poznanie modelu małżeństwa i rodziny oraz modelu wychowania religijnego w rodzinie w świetle obowiązujących dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego oraz polskiego piśmiennictwa naukowego orientacji katolickiej), a także wnioski wywiedzione w obszarze badań empirycznych (studium fenomenograficzne), mogą wnieść wkład w teorię rodziny, przy możliwości jednoczesnego ich wykorzystania w celach praktycznych, szczególnie w ramach pedagogiki rodziny. Jak zauważają Stanisław Kawula i Andrzej W. Janke, „Zdecydowanie rzadziej podchodzi się w pedagogice do rodziny jako do wspólnoty życia”¹⁴. Zdaniem tych autorów, ma to związek z odwoływaniem się w badaniach pedagogicznych wyłącznie do wypracowanych koncepcji socjologicznych oraz psychologicznych.

Eksploracja i rozpoznanie określonych zjawisk z dziedziny życia rodzinnego i wychowania religijnego może mieć istotny wkład także w rozwój pedagogiki religii. Opracowane wskazówki, propozycje oraz wnioski mogą uczynić praktykę edukacyjną bardziej świadomą. Warto empirycznie określić cele, metody, sposoby oraz środki wychowawcze, aby wychowanie religijne prowadzone w obrębie domu rodzinnego posiadało charakter obiektywny, w odróżnieniu od zbyt subiektywnego oddziaływania opartego w dużej części po prostu na tradycji lokalnej.

W tym miejscu warto przytoczyć stanowisko Kawuli dotyczące różnych perspektyw badawczych. Według niego, z powodów poznawczych ważne oraz korzystne jest prowadzenie badań nad rodziną we wszystkich obszarach. Jednocześnie pedagog ten konkluduje, że „nie należy tylko popadać

---

¹³ Zob. T. Hołówka, *Myślenie potoczne. Heterogeniczność zdrowego rozsądku*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1986, s. 175–176.

¹⁴ S. Kawula, A.W. Janke, *Polimorficzność i komplementarność badań nad współczesną rodziną*, [w:] S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 2009, s. 31.

w jednostronność metodologiczną lub usztywnianie w zakresie stosowanych technik badawczych (np. badania ankietowe, techniki socjometryczne)¹⁵. Dodajmy także, iż szeroko rozumiana religijność jest najczęściej ujmowana w kategoriach postaw, które mają charakter deskryptywny. Jak zauważa Ewa Wysocka, „Trudno zaś znaleźć badania, które dotyczyłyby istoty doświadczenia religijnego, czyli istoty religijności – jest to zjawisko łatwe do badania w swych zewnętrznych przejawach, jednakże trudne w głębszych warstwach”¹⁶.

Przyjęte w niniejszej książce podejście badawcze stanowi pewną nowość w porównaniu ze stosowanymi dotychczas metodami. Najogólniej mówiąc, dotyczy ono refleksji nad rodziną, która stanowi środowisko życia człowieka, ze szczególnym odniesieniem się do kontekstu wychowawczych aspektów tworzonych przez samą rodzinę. Ważną kwestię stanowi także aspekt poznania i jednoczesnego kształtowania pedagogicznej kultury rodziców.

Należy podkreślić, że intencją autorki nie było reprezentowanie stanowiska uwikłanego ideologicznie. W związku z powyższym, podjęte w książce refleksje prowadzone są w sposób ponadkonfesyjny, religioznawczy, na poziomie ogólności przekraczającym omawiane wyznanie.

---

¹⁵ S. Kawula, *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*, [w:] Ibidem, s. 72.

¹⁶ E. Wysocka, *Religijność a tolerancja. Obszary zależności*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2000, s. 29.